

1922 PARİS KONFERANSI EKSENİNDE İNGİLTERE'NİN “ANADOLU BARIŞI”NA BAKIŞI

BRITAIN'S VIEW OF THE “ANATOLIAN PEACE” ON THE AXIS
OF THE 1922 PARIS CONFERENCE

Mehtap BAŞARIR

Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi, Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler
Fakültesi, Tarih Ana Bilim Dalı, mehtapbasarir@kayseri.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 2 Eylül 2021
Kabul edildiği tarih: 3 Kasım 2021
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2022

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 2 September 2021
Date accepted: 3 November 2021
Date published: 25 June 2022

Anahtar Sözcükler

Anadolu Barışı; Milli Mücadele;
TBMM Hükümeti; Müttefik Devletler;
Trakya; Boğazlar; İzmir

Keywords

Anatolian Peace; National Struggle;
TGNA Government; Allied Powers;
Thrace; Straits; İzmir

DOI

10.33171/dtcjournal.2022.62.1.9

Öz

TBMM Hükümeti'nin Sakarya'da Yunanlılara karşı elde ettiği zafer sonrasında İngiltere, Küçük Asya'da (Asia Minor) barışı sağlamak adına bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin biri de 1922 Mart'ında Müttefik Devletler Dışişleri Bakanlarının Paris'te bir araya geldiği konferanstır. Şark'ta sulhun sağlanması için Yunanistan'dan kendi çıkarlarını Müttefiklerin ellerine bırakma sözü alan İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, İngiltere'nin Boğazlar, Orta Doğu ve Hindistan üzerindeki çıkarlarını da düşünerek Müttefiklerin barış konusunda ortak bir karara varmalarına çalışmıştır. Böylece İngiltere, hem Boğazların kontrolünü sağlamak, Bolşevik Rusya'nın batıya ve güneye yayılma ihtimalini frenlemek, TBMM Hükümeti'nin Bolşeviklerle olan yakınlığının boyutunu öğrenmek hem de Hint-İslam kamuoyunun tepkisini yatıştırarak Orta ve Uzak Doğu'da yankılanan huzursuzluğu gidermek istemiştir. Barıştan yana tavrını gizlemeyen TBMM Hükümeti de Dışişleri Bakanını Avrupa başkentlerine göndererek temaslarda bulunmasını sağlamıştır. Ancak Paris Konferansı kararları önce mütareke sonra ateşkes üzerine planlandığından Mondros Mütarekesi tecrübesini yakın zamanda yaşamış bir millet nazarında bu kararlar şüpheyle karşılanmıştır. TBMM Hükümeti önce tahliye sonra sulh müzakereleri biçiminde niyetini ortaya koysa da karşılıklı notalar etrafında devam eden süreçte sulh hep söylemde kalmıştır. Bu çalışmada, İngiltere'nin dilinden düşürmediği Anadolu Barışı'na dair tutumu, İngiltere Kabine Belgeleri, Avam ve Lordlar Kamarası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtları üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

Abstract

After the victory of the TGNA Government against the Greeks in Sakarya, England made some attempts to establish peace in Asia Minor. One of these initiatives was the conference of Foreign Ministers of the Allied Powers met in Paris in March 1922. British Foreign Minister Lord Curzon, who obtained a promise from Greece to leave its own interests in the hands of the Allies in order to ensure peace in the Orient; Considering England's interests in the Straits, the Middle East and India, he worked for the Allies to reach a common decision on peace. Thereby England wanted to both ensure the control of the Straits, curb the possibility of Bolshevik Russia's expansion to the west and south, learn the extent of the closeness of the TGNA Government with the Bolsheviks, and calm the reaction of the Indo-Islamic public opinion and eliminate the unrest in the Middle and Far East. The TGNA Government, which did not hide its stance in favor of peace, sent the Minister of Foreign Affairs to European capitals to hold talks. However, since the decisions of the Paris Conference were planned on the basis of an armistice and then a ceasefire, these decisions were met with suspicion in the eyes of a nation that had recently experienced the Armistice of Mudros. Even though the Turkish Grand National Assembly (TGNA) has revealed its intention in the form of release and then peace negotiations, peace has always remained in the rhetoric during the ongoing process around mutual memorandums. In this study, England's attitude towards the Anatolian peace that it has kept harping on has been tried to be conveyed through the British Cabinet Documents, the House of Commons and the House of Lords and the Turkish Grand National Assembly Minutes.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı başlamadan çok önce Almanya, ABD, Avusturya/Macaristan, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi bir takım yayılmacı devletler, İslam'ın Halifelik makamının koruyucusu sıfatının yanı sıra stratejik konumu ve başta petrol olmak üzere çeşitli doğal kaynaklara sahip bulunmasından kaynaklı olarak Yakın ve Orta Doğu'da özellikle Osmanlı Devleti topraklarında üstünlük, etki ve çıkar sağlamak üzere hem birbirleriyle yarışmış hem de çatışmışlardır (Sonyel, 2012, s. 11).

Bu dönem zarfında sanayi, ticaret ve askeri alanda giderek güçlenen Almanya, Avrupa'da İtalya, Fransa ve Rusya'yı geçmiş; İngiltere'yi de geride bırakmıştır. Almanya'nın Avrupa'da giderek güçlenmesi neticesinde ülkeler arasındaki dengenin Almanya lehine bozulacağını fark eden İngiltere, Almanya'yı dışlayarak Fransa, İtalya ve Rusya gibi sömürgeci ülkeleri kapsayan İtilaf/Müttefik blokuyla Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Müttefik Devletlerin Almanya'yı dışlaması, özellikle de İngiltere ile rekabet halinde olması Almanya'yı, Osmanlı Devleti'nin yanına itmiş, böylece Osmanlı Devleti İttifak/Bağlaşık blokunda yerini almıştır (Uçarol, 2015, s. 599-605).

Osmanlı Devleti'nin geniş kaynaklarını sömürmek adına harekete geçen yayılmacı ülkelerden İngiltere'nin başını çektiği Müttefikler, ekonomik ve politik sahalarda, bu devleti etkileri altına alma amaçlarına ilaveten, Osmanlı Devleti'ni bölmek ve topraklarını paylaşmak üzere Birinci Dünya Savaşı günlerinde açık ve gizli planlar, antlaşmalar yapmışlardır (Sonyel, 2012, s. 11-16).

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti'nin toprakları, böylece, imzaladığı Mondros Ateşkes Anlaşması çerçevesinde *güvenliklerinin tehdit altında gören* Müttefiklerce, daha önce planladıkları gizli anlaşmalara dayalı olarak işgal edilmeye başlanmıştır (Sonyel, 1991, s. 1). Bu süreçte İngiltere, Irak petroleri ve Boğazların denetimi gibi Orta Doğu politikasında iki hedefine erişmiştir. Bununla birlikte İngiltere'nin Bolşevik Rusya'yı Anadolu'dan tecrit etmek, Osmanlı Hanedanı'na ait olan Hilafet kurumunu ya ortadan kaldırmak ya da etkin bir denetim altına almak ve Doğu Akdeniz'in, diğer bir deyişle Süveyş ve Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak gibi önemli hedefleri de mevcuttu (Temel, 1998, s. 125).

Buralardan hareketle, Boğazlar İstanbul, İngiliz ve Fransızlar; Antalya ve çevresi İtalyanlar; Kilikya (Çukurova) Fransızlar; Aydın (İzmir) ve Batı Trakya Yunanistan; Doğu Trakya Fransa ve Musul İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bu

işgaller daha da gelişerek Anadolu'nun merkezini oluşturan bölgelere de sirayet etmeye başlamıştır (Sonyel, 2012, s. 13). İngiltere, Hindistan yolunun güvenliği açısından Rusya'nın Boğazları ele geçirerek Akdeniz'e inmek istemesine karşın önleyici adımlar atmıştır. Doğu Akdeniz'in (Hint Yolunun) güvenliğini sağlamak üzere hem dost hem de büyük bir maddi külfet getirmeyecek Yunanistan¹, İngiliz çıkarlarının bekçiliğine son derece uygun görüldüğünden Doğu Trakya ve İzmir'e çıkartılarak "Büyük Yunanistan ideali peşinde milli yayılışları" sağlanmaya çalışılmıştır (Temel, 1998, s. 127-128). Sonyel'e göre, Müttefik Devletler, yıllarca süregelen ve yine kendilerinin yaratmış oldukları "Doğu Sorunu"nu kökten çözümlenmeyi ve Türkleri kendi topraklarından kopararak geldiklerini iddia ettikleri Orta Asya'ya sürmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçları doğrultusunda Müttefikler 10 Ağustos 1920'de Türk yurdunu taksim eden Sevr Antlaşması'yla Türklüğe imha edici darbeyi de indirmek istemişlerdir (2012, s. 13).

Türkiye'nin ve Türklüğün varlığına karşı harekete geçen Türk ulusu ise bu planları bozmuştur. Nitekim bu konuda, Lordlar Kamarası'nda söz alan İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Ağustos 1920'de Paris'te Sevr Antlaşması'nın, Türkiye de dâhil olmak üzere tüm güçler tarafından imzalanmış olsa da, esas olarak, Mustafa Kemal adıyla ilişkilendirdiği güçlü Milliyetçi hareketin Küçük Asya'da² (Asya-yı Suğra) ortaya çıkması nedeniyle onaylanmadan kaldığını belirtmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c985). Oysa Curzon'a göre Sevr Antlaşması, Anadolu'daki yersiz Rum-Türk çatışmasını sona erdirmek üzere hazırlanan barışı sağlamak için atılan ilk adımdır ancak Mustafa Kemal liderliğindeki Milliyetçi hareket bu adımı engellemiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c985).

¹ İngiliz Başbakanı Lloyd George, Avam Kamarası'nda İzmir'in Yunanistan tarafından işgalinin tamamıyla Büyük Britanya'nın işi olduğu izlemine eleştirerek Fransa, İtalya, Japonya ve Büyük Britanya'nın temsil edildiği Büyük Güçler tarafından atanan bir komisyon kararınca gerçekleştiğinin altını çizmiştir. Komisyona asla müdahale etmediklerine değinen Lloyd George sadece nüfus ve tarih bakımından ağırlıklı Yunanlılara ait olduğu gerçeği üzerinden İzmir ve bitişindeki köylerin Yunanistan'a teslim edilmesi gerektiğinin komisyon kararıyla olduğunu belirtmiştir. Amerika'nın dahi aynı görüşü benimsediğini, diğer taraftan sadece o sırada İzmir'in kendisinin olduğunu iddia eden İtalya'nın fikrini belirtmeyen tek güç konumunda bulunduğunu da ifade etmiştir (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1999).

² Günümüzde Türkiye'nin Asya kesimindeki topraklarına verilen Anadolu ismi olan Küçük Asya (Asia Minor) XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyılın başlarında yapılan neşriyatta Anadolu kelimesi ile aynı anlamda kullanılarak doğu sınırı bazen Fırat Nehri ile bazen de Fırat ve Ceyhan Nehirleri arasına yahut daha çok Trabzon'dan veya Çoruh Nehri ağzından İskenderun Körfezi arasına çekilen bir çizgi ile sınırlandırılmıştır (Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu#1-cografya>. Erişim Tarihi: 07.05.2021).

İngiltere'nin bir sonraki girişimi, 1921 yılının Mart ayında Birinci İnönü zaferi üzerine Londra'da hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin davet edildiği Londra Konferansı'dır. Birinci İnönü zaferinin arkasından 1 Mart 1921'de Afganistan; 16 Mart 1921'de Sovyet Rusya ile Türkiye arasında gerçekleşen antlaşmalarla, TBMM Hükümeti'nin doğudaki diplomatik durumunu perçinlenmiş ve prestiji artmış ancak bu gelişme batıda özellikle de İngiltere'de derin kaygı uyandırmıştır. Bu kaygı etrafında İngiltere, Türkiye-Sovyet Rusya-Afganistan cephesinin kurulmasından ve kurulan cephenin Hindistan'ı tehdit edeceğinden kuşkulandı, böylece doğudaki çıkarları için endişeye kapılmıştır (Şimşir, 1972, s. 15). İngiltere kendi çıkarları etrafında Sevr Antlaşması üzerinde ufak tefek değişiklikler sunan ikinci barış girişiminde bulunsa da Londra Konferansı tekliflerini bütünüyle ne Yunanistan ne de Türkiye kabul etmiştir. Bundan dolayı Müttefiklerin istedikleri şartlarda Türk-Yunan savaşı sona ermemiş ve harekete geçen taraf ise konferansa katılan delegelerin geri dönmelerini bile beklemeyen Yunanistan olmuştur. Silahlar 23 Mart 1921'de İkinci İnönü Savaşı'yla yeniden konuşmaya başlamış (Şimşir, 1972, s. 19) ve Türklerin zaferinin ardından yine Müttefikler Anadolu'da barışı sağlamak adına üçüncü girişimde bulunmuştur.

İkinci İnönü zaferinin iki buçuk ay sonrasında gelen üçüncü girişim, 1921 yılının Haziran ayında, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Fransız Başbakanı Aristide Briand ve İtalya'nın Paris Büyükelçisiyle Paris'te gerçekleşen görüşmedir (HL Deb 07 February 1922 vol 49 c28). Bu girişimin öncesinde de İngiltere, Londra Konferansı sonunda Bekir Sami Bey'in Fransa ile Kilikya konusunda imzaladığı 11 Mart 1921 tarihli anlaşmadan (Ankara Hükümeti tarafından reddedilen) rahatsız olduğu gibi İtalya'nın da 7 Haziran 1921'de Antalya'yı boşaltmaya başlamasından ve belki de en önemlisi Ankara Hükümeti ile Moskova arasındaki samimiyetin giderek artmasından kaygılanmıştır. Aslında Lord Curzon'un bir numaralı kaygısı Türk-Yunan çarpışmalarının yeniden başlaması ve üstün duruma geçen Kemalistlerin Yunan ordusuna karşı zafer kazanmaları ihtimaliydi. Türk başarısı Curzon'a göre Müttefiklerin savaştan elde ettikleri her kazancı tehlikeye sokacak ve Orta Doğu'nun barışçı yolla yeniden kurulması ihtimalini ortadan kaldıracaktı. İşte bu nedenlerden dolayı Curzon, Türk-Yunan çatışmasına son vermek, kesin bir barış yapmak üzere harekete geçmiştir (Şimşir, 1972, s. 28-31). Müttefikler, Türk-Yunan savaşının yeniden ufukta görünmesinden dolayı, Paris'te üçlü bir arabuluculuk teklifi üzerinde ortak karara varmışlardır. Müttefikler özellikle de İngiltere, Yunan kuvvetlerinin Anadolu'da bozguna uğramasından oldukça endişe duymuştur. Zira bir Yunan yenilgisi ile güçlü bir Türkiye doğabilir ve bu güçlü

Türkiye, Büyük Devletlerin özellikle de İngiltere'nin Yakın Doğu'daki çıkarlarını da sarsabilirdi (Şimşir, 1972, s. 48). Ne var ki Yunanistan, Müttefiklerin arabuluculuk tekliflerini reddetmiş dolayısıyla Türkiye'ye karşı büyük bir saldırıya girişmeye kararlı bulunduğunu göstermiştir (Şimşir, 1972, s. 58) böylece Türk-Yunan barışı adına İngiltere'nin başını çektiği üç barış girişiminden bir sonuç elde edilememiştir.

Ağustos 1921'de Yunanistan'ın çok beklediği zaferi Sakarya'da sağlayamamasından dolayı barışı tesis etmek adına, İngiltere'nin başını çektiği Müttefikler yeniden teşebbüse geçmiştir. Türk-Yunan barışı noktasında harekete geçen Curzon ilk etapta Müttefik Yüksek Konseyi'nin Sevr Antlaşması'nda yapılacak başlıca değişiklikler etrafında anlaşmaya varması sonrasında Yunanlılar, Türkler ve Mustafa Kemal'in katılacağı bir konferansta bu değişikliklerin önerilerek, tutumlarının gözden geçirilmesini arzulamıştır (Sonyel, 1991, s. 243). Ayrıca Sakarya Savaşı mağlubu Yunan Başbakanı Gunaris ve heyetiyle Londra'da görüşen Curzon barışın herkesçe önemli olduğuna vurgu yapmasının ardından İngiltere'nin Yunanlıların en iyi dostu olduğunu öne sürerek Yunan savının savunulması işinin kendine bırakılmasını kabul ettirmiştir. Yunanlıların gönlünü arabuluculuk noktasında kazanan Curzon bu kez Türklere yanaşmış ancak onlardan onay almak kolay olmamıştır. Nitekim Sakarya'da elde edilen zafer Türk ordusunun manevi gücünü artırdığı gibi siyasi yönünü de güçlendirmiştir (Sonyel, 1991, s. 243). Diğer taraftan 1919'dan itibaren bağımsızlık yolunda önemli adımlar atan Türk milletinin destek gördüğü tek büyük devlet Sovyet Rusya ile imzalanan 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması'nın ardından 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması'yla Kafkas Devletleri (Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan) Moskova Antlaşması ile belirlenen Türk-Rus sınırını tanımışlardır. Fransa ile imzalanan Ekim 1921 Ankara Antlaşması ise TBMM Hükümeti'nin Müttefikler arasındaki dayanışmanın ne kadar zayıf olduğunu kavramasına yol açmıştır (Gürün, 1991, s. 68-71).

Sakarya Savaşı bir taraftan askeri, siyasi ve moral üstünlüğünün Türklere kaymasını sağlarken; bir taraftan da Yunan ordusunun geri çekilmesiyle Yunanistan'da hayal kırıklığına yol açmıştır. Bu hayal kırıklığı etrafında Yunan ve Batı kamuoyunda bir barış yapılması fikri güçlenmeye başlanmış ve Aralık 1921 ortasına doğru Curzon savaştan bıkan Türklerle Yunanlıların barış görüşmelerine hazır olduklarını varsayarak İtilaf Dışişleri Bakanlarının Paris'te üçlü konferans düzenlemelerini önermiştir. Bu konferansta alınacak kararlar ise İstanbul'daki Yüksek Konsey aracılığıyla muhariplere bildirilecektir (Sonyel, 1991, s. 244).

Avam Kamarası'nda da İngiltere'nin barış konusunda elinden geleni yapması gerektiği açık biçimde dile getirilmiştir. Tuğgeneral Surtess Türkiye ve Yunanistan arasında kesin bir barış sağlanamamış olmasının bu iki ülke halkına en büyük haksızlık olduğunu belirtmiştir. Surtess, sükûnet ve ticari çıkarlar açısından da Yakın Doğu'da devam eden savaş durumuna son verilmesini iddia etmiş ve barışı elde etme konusunda İngiliz Hükümeti'nin çabalarını iki katına çıkarması gerektiğinin altını çizmiştir (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1997). Bazı milletvekillerine göre Türk- Yunan savaşı İngiliz ticaretine zarar verdiği için bir an önce bitmeliydi. Bu bağlamda, Binbaşı Kenworthy, İngiliz Hükümeti'nin Asya politikasında mutlak başarısızlığını, Türkiye ile Yunanistan arasında devam eden düşmanlıkların İngiliz ticaretine zarar verdiğini ve savaşın devam ettiği bu ülkelerle pazar yapmanın imkânsız olduğunu söyleyerek ortaya koymuştur (HC Deb 07 February 1922 vol 150 c65).

Avam Kamarası'nda söz alan Major Glyn ise Yunanlıların Anadolu'da bir zafer kazanması durumunda bunun Türkiye için bir yenilgi olacağını, aksi halinde ise bu kez vaziyetin Hristiyanlık için bir zafer kazandırmayacağına kesinlikle emin olduğunu belirterek İngiliz Hükümeti'nin Küçük Asya'da barışı sağlamak için çaba sarf etmesini istemiştir. İngiltere'nin Yunanlılara özgürlüklerini vermek gibi önemli bir görevinin bulunduğuna değinen Major Glyn İngiliz tarihi ile Yunanlıların tarihinin birbirine bağlı olduğunu söylemiştir (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1994). Orta Doğu milletlerinin kaderine yön vermede önemli rol üstlenen İngiltere'nin bu halklar arasında bir refahın tesis edilmesine yardımcı olmasının tam vaktinin geldiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Major Glyn ne Türk ne de Yunan yanlısı sadece İngiliz yanlısı güçlü bir politika istediğinin altını çizmiştir (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c 1996). İngiliz Başbakanı Lloyd George ise İngiliz Hükümeti'nin arzusunun, barışın adil ve muhtemelen kalıcı şekilde gerçekleşmesi gerektiği yönünde olduğunu söylemiştir (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1997).

İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon nazarında bir barışın tesis edilmesi hem Yunanistan hem de Türkiye açısından gereklidir. Yunanlıların, ön ilerlemelerinde başarı sergilemelerine rağmen, Küçük Asya'nın kalbi Ankara hedefine ulaşmada başarısız olduklarını belirten Curzon; Türklerin ise Ankara önlerinden çekilen Yunanlıları tuttukları Afyonkarahisar-Eskişehir hattından öteye atamadıkları üzerinde durmuştur. Özlenen barış Curzon'a göre, özellikle uzun bir savaş dönemiyle tükenen ve acilen geleceğiyle ilgili bir çözüme ihtiyaç duyan Türkiye'nin ve 1919'da Paris'te toplanan güçler tarafından Küçük Asya'ya davet edildikten

sonra bu mücadelenin sürdürülmesinde şüphesiz hem mali hem de fiziksel yeteneklerinin sınırlarını aşan Yunanistan'ın çıkarları için aynı derecede gerekliydi. Ayrıca Curzon, devam eden Türk-Yunan savaşının sona ermesiyle Yakın Doğu'ya gelecek olan barışın, savaş sırasında otoriteleri zayıflayan ve dayanışmaları sarsılan ya da her ne olursa olsun kendilerini tehdit altında bulan Büyük Güçlerin çıkarlarına da hizmet edeceğini belirtmiştir. Barışa dair bu ilgi yine Curzon'a göre, özellikle savaşın sürekliliğinden bıkan ve başka yerlerde olduğu gibi Asya'da da normal sükûnet ve barış koşullarının yerleşmesine can atan tüm uygar dünya tarafından paylaşılmış, çözüme giden yol ise Müttefik Devletler arasındaki sıkı işbirliğine bağlanmıştır (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c986).

Fark edileceği üzere Sakarya'da destekledikleri Yunanlıların bozguna uğramasından sonra İngiliz diplomasisi konjonktürün Türkiye'nin lehine işlemesinden dolayı, Paris'te Müttefik Dışişleri Bakanlarının bir araya geleceği konferansta Şark Meselesini kendi çıkarlarını koruyacak tarzda çözmek istemiştir. Çalışmamızda Paris Konferansı'nda Şark Barışı adıyla Anadolu Barışı nasıl ele alınmış, Müttefiklerin özellikle de İngiltere'nin barış önerileri ve tutumları nelerdir ve bu önerilere karşın Ankara Hükümeti'nin duruşu nasıl olmuştur başlıklar etrafında değerlendirilecektir.

1. Paris Barış Görüşmeleri

22 Mart 1922'de Müttefik Güçlerin Dışişleri Bakanları Paris'te bir araya gelmiştir. Curzon, uzun zamandır çok gerekli olarak tanımladığı Türk-Yunan ortak anlaşmanı sağlamak amacıyla, pasifleştirme sürecinin ilk aşamasında üç Müttefik Devletin (Fransa, İtalya ve İngiltere) Dışişleri Bakanları arasında Paris'te bir toplantı olacağını ileri sürme sorumluluğunu üstlendiğini Lordlar Kamarası'nda ifade etmiştir. Bu arada, 1921 Ekim ayında, Yunan Bakanlar Londra'dayken tam ve samimi bir tartışmanın ardından onlardan kendi çıkarlarını Müttefiklerin ellerine bırakma sözünü almayı başardıklarını söyleyen Curzon, 1922 Ocak ayında Cannes'deki toplantının hemen ardından Paris'te bir konferans önerildiğini ifade etmiştir. Öncelikle Fransa Başbakanı Aristide Briand'ın emekli olması ve ardından İtalya Bakanlığındaki değişiklikler nedeniyle talihsiz ama kaçınılmaz bir gecikme dönemi yaşandığını söyleyen Curzon, bu nedenlerle Paris'teki üçler buluşmasının 1922 Mart'ına kadar mümkün olmadığını altını çizmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c987).

Yunan ordusuna taarruz etmek için eksikliklerini tam olarak ikmal edemeyen TBMM Hükümeti, Avrupa'da Müttefiklerin Türk-Yunan savaş durumuyla alakalı bir konferans düzenleyeceğini haber almasının ardından, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve heyetini Paris ve Londra'ya gönderme kararı almıştır. Böylece TBMM Hükümeti, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'i hem Müttefik devlet adamlarıyla doğrudan ilişki kurması hem de mevcut sorunlarını Avrupa kamuoyuyla paylaşması amacıyla Avrupa'ya gönderme kararı almıştır (Tengirşek, 1967, s. 254). Mîsâk-ı Milli çerçevesinde çalışacak olan Yusuf Kemal Bey heyeti Müttefik başkentlerine gidebilmek üzere önceden İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiser Sir H. Rumbold'a başvurmuş ardından Curzon heyetin başvurusuna onay vermiştir (Sonyel, 1991, s. 219-220). Böylece barış söylemlerinin arttığı bir ortamda TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey başkanlığında bir heyet vasıtasıyla Avrupa başkentlerinde Türklerin isteklerini duyurabilmek ve bu çerçevede kamuoyu oluşturmak amacıyla diplomatik girişim başlatmıştır. Buna ilaveten İngilizlerle Fransızlar arasındaki açıklıktan faydalanıp faydalanılamayacağını tetkik etmek de Yusuf Kemal Bey'in bir diğer görevidir. Yusuf Kemal Bey'e İstanbul üzerinden Padişah Vahdettin'le görüşmesi ve oradan Avrupa'ya gitmesi için yetki verilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 06.03.1922, s. 15).

Yusuf Kemal Bey İstanbul'a geldiğinde İzzet Paşa tarafından Padişah Vahdettin'le görüşürülse de Avrupa'ya karşı Ankara-İstanbul birlikteliği adına olumlu bir netice elde edemediği gibi İstanbul Hükümeti de İzzet Paşa başkanlığında bir heyeti Avrupa'ya göndermiştir. Nitekim Saray ve İstanbul Hükümeti'nin söz verdiği halde adeta Yusuf Kemal Bey'in Avrupa seyahatine zarar verecek biçimde İzzet Paşayı acelece Londra'ya göndermesi mecliste şiddetle eleştirilmiştir. Üstelik İzzet Paşa Yunanistan'ın işgali altındaki Edirne'den bizzat Yunan ordusunun müsaadesiyle Avrupa'ya geçmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 06.03.1922, s. 17-19). İstanbul Hükümeti'nin bu kararı TBMM Hükümeti'nce eleştirilmiş ve Dışişleri Bakanı Vekili Mahmut Celal Bey, İzzet Paşa ve yakınlarını ülkeyi bölerek düşmanın amaçlarını kolaylaştırmakla suçlamıştır (Sonyel, 1991, s. 221).

Bu süreç içerisinde mecliste yaptığı konuşmasında Yunanlıların Eskişehir-Afyon-Uşak hattında askeri hazırlıklarına sıkı bir biçimde devam ettiğine değinen Mustafa Kemal Paşa, açık biçimde Avrupa'nın Şark Meselesini barış yoluyla halletmek noktasında ortaya atılan söylentilere göre hareket etmediklerini belirtmiştir. Bundan dolayı sulh söylentilerine güvenilmeyeceği için *Türk ordusunun*

düşmanın her türlü harekâtına karşı emniyet ve kuvvetle cevap verecek güçte ve kabiliyette, bulunduğu dikkat çeken Mustafa Kemal Paşa barış söylemlerinin devam ettiği bir ortamda dahi ordunun her türlü eksikliğini tamamlamaya gayret edildiğini de belirtmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 06.03.1922, s. 4, 6, 7).

Yusuf Kemal Bey ve heyeti 6 Mart 1922'de Marsilya'ya ulaşmış ve burada Türk dostu Franklin Bouillon tarafından karşılanmış, Fransız Başbakanı Raymond Poincare ile gerçekleşen kısa görüşmeden sonra Londra'ya hareket etmiştir (Sonyel, 1991, s. 222). Curzon'un İzzet Paşa ve Yusuf Kemal Bey ile yaptığı 16 Mart ve 18 Mart 1922 tarihli görüşmelerle ilgili bilgi verdiği mektubu kabine üyelerine de ulaştırılmıştır (CAB/23/29, s. 295). Müttefikler, barış şartlarını belirlemelerine rağmen öncelikle mütareke şartlarını öne sürmüşlerdir. Curzon beyannamede, sunmaya teşebbüs ettikleri teklifleri daha ayrıntılı tartışmak amacıyla, davet tarihinden itibaren üç hafta içinde Türk topraklarının bir bölümünde Yüksek Komiserlerle görüşmeleri için Türklere ve Rumlara resmi bir davet eşlik ettiğini ve bu davetin kendileri tarafından kabul edilmesi durumunda, Paris'te temeli atılan memorandumun dayanağı olan kararların tam metnini göndereceklerini belirtmiştir. Buna göre Müttefik ülkelerin Paris'teki ilk önerisi, muharipler arasında bir ateşkes yapılmasıydı. Zaten, bu amaçla Londra'ya gelen Türklerin iki temsilcisi İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı İzzet Paşa ve TBMM Hükümeti temsilcisi Yusuf Kemal Bey ile görüşüğünü söyleyen Curzon, buna bağlı olarak Paris'e gittiğinde de yenilediği önerinin halkın zaten aşına olduğu bir öneri olduğunu belirtmiştir. Curzon, ilk aşama ateşkesin sağlanmasını bir barış için gerekli ön şart şeklinde değerlendirmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c988).

Böyle bir çözümün tek umudunun Paris'te temsil edilecek üç güç arasındaki birliğe bağlı bulunduğu farkında olan Curzon'un Türk Delegeleri üzerindeki baskısı, ateşkesin acil başlatılması gerekliliği noktasında belirlemiştir; aksi takdirde Curzon'a göre, barış görüşmeleri devam ederken her an düşman güçler arasında bir çatışma yaşanabilirdi. İzzet Paşa bu fikre oldukça dostça yaklaşmış, ancak İstanbul Hükümeti hâlihazırda Yunanlılarla savaşan taraf değildi. Öte yandan Yusuf Kemal Bey, ateşkes olasılığından oldukça rahatsız olmuş fakat Curzon Müttefik tekliflerinin, TBMM Hükümeti'ne telgraf çekmesi konusunda Yusuf Kemal Bey'e ısrar etmiştir. İngilizlere göre şu anda Türk kuvvetleri firar nedeniyle bir şekilde küçülmekteydi ve Yusuf Kemal Bey muhtemelen bir ateşkes kabul edilirse Ankara ordusunun eriyeceğinden korkuyordu. Her halükarda, Yusuf Kemal Bey'in ateşkes yapmayı kabul etme gücünün bulunmadığının farkında olan Curzon, Paris

Konferansı'nın ilk icraatlarından birinin bu konuda ısrar etmek olabileceğini düşünmüştür. Yusuf Kemal Bey ise İzmir'in Yunanlılar tarafından derhal boşaltılmasında ısrar etmiştir. Tahliye konusunda Curzon, İstanbul'daki Müttefik Komutanlar ile uyum içinde çalışan General Harrington'ı, yaklaşık 200.000 kişiden oluşan Yunan Ordusunun geri çekilmesinde bu işi başaracak kişi olarak çok mantıklı bulduğunu belirtmiştir (CAB/23/29, s. 296).

Müttefik Komutanların önerisi, tahliye edilecek alanı dört bölgeye ayırmak ve işe doğu bölgesini boşaltarak başlamaktı. Bu plana göre geri çekilme Müttefik Subaylar tarafından denetlenecektir. Kuvvetler geri çekilirken Türk sivil idaresi yeniden oluşturulacak ve Müttefik Subayların emrinde bir jandarma teşkilatı kurulacaktır. Mevcut gerekli nakliye ile tüm tahliye 4 ay sürecektir. Ayrıca plana göre Türk Ordusu, Yunanlılar geri çekilir çekilmez, kendisini terhis edecek olan Müttefik Subayların gözetimi altında olacaktır. Ancak İngiliz Savaş Konseyi Sekreteri, Müttefik Generaller tarafından General Harrington komutasında hazırlanan planın tüm ayrıntılarıyla Genelkurmay tarafından kabul edilmediğini özellikle İngiliz Subayların Afyonkarahisar'a kadar geri gönderilmesine itiraz etmelerine dayandırmış ve Dışişleri Bakanının da bu özel plana kendini adamadığını söylediğini bildirmiştir (CAB/23/29, s. 297). Anlaşılacağı üzere İngiliz Savaş Konseyi Sekreteri, Anadolu gibi geniş, altyapısı ve iklim yolları zayıf ve zorlu bir coğrafya için İngiliz Genelkurmay'ından onay alamamıştır. Bu durum savaş yorgunu İngiltere'nin bu bölge için askeri güç kullanmayacağını açık bir delilidir.

Böyle de olsa, İngiliz Savaş Konseyi Sekreteri, Dışişleri Bakanlarının yazılı hale getirilmesi gereken bir anlaşmaya varıncaya kadar çalışmaya devam etmeleri gerektiğini düşünmüştür. Sevr Antlaşması'nın yeniden inşasına zaman olmayacağından imzalanacak anlaşmanın yalnızca esasla ilgili olması gerektiğini düşünen İngiliz Savaş Konseyi Sekreteri, bu anlaşmanın daha sonra hem Yunanlılara hem de Türklere gönderilmesini ve görüşlerinin sorulmasını ve İstanbul'daki yeni bir toplantıda Büyük Kuvvetler Komiserlerinin bunları beyan etmeye davet edilmelerini arzulamıştır. Ateşkes noktasında cevaplar olumlu olursa da, Yunanistan'ın İzmir'den tahliyesi bir an önce başlatılmalı ancak Büyük Güçlerin önerileri reddedilirse Yüksek Konsey toplantısı veya yeni bir dışişleri bakanları toplantısı yapılması gerekebilirdi. Ancak bir kez ateşkesin sağlanmasının ardından bir anlaşmaya varmada değişiklikler olabileceği de göz önüne alınmalıydı (CAB/23/29, s. 300).

İngiliz Dışişleri Bakanlığı telgrafla bildirilen Paris kararlarını Yunanistan'a ve Türkiye'ye gönderirken bir an önce cevap beklemiş ve Yunanistan ateşkesi kabul etmiştir. Ankara ile yaşanan iletişim güçlüğü şüphesiz daha büyük olduğundan Türkiye'den hemen bir cevap alınmamıştır. Mütarekeyi kabul etmeye yönelik bu davete, mütarekeden sonra Rumların Küçük Asya'nın tahliyesi için adımlar atacağına dair bir ima eşlik etmiştir. Müttefik Güçler, bu politika üzerinde birleştiklerinden, Türklerin en azından önceden bunun teminatına dair bir güvence almaları gerektiğini ortaya koymuşlardır. 1919'da Yunanlıları ilk etapta İzmir'e çıkışlarının kendilerinin bir inisiyatifinden ziyade kendilerine yapılan bir davet olduğu hatırlansa da bu işgalin artık sürdürülemeyeceği Yunanistan'da da genel bir kabuldür. Mütarekenin kabul edileceğini varsayarak hareket eden İngilizler bundan sonra, Anadolu'nun Yunanistan tarafından tahliyesinin hangi şartlarda yapılacağını belirlemeyi kendisine görev addetmiştir. Yunanistan'ın Anadolu'yu tahliyesi siyasi bir meseleden ziyade askeri bir mesele olduğu için, İstanbul'daki Müttefik Generaller tarafından zaten kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve bu amaçla bir plan hazırlanmıştır. Paris'te ise bu plan, Mareşal Foch başkanlığında bulunan Müttefikler Arası Generaller Komitesine sunulmuş ve her iki tarafın da (hem İstanbul'daki askeri yetkililer hem de Paris'tekiler) geri çekilmede gerçekleşmesi gereken temel koşullar konusunda mutabık kaldığı görülmüştür. Mütareke kabul edilir edilmez bu şartlar yayınlanacaktır. Bir dizi bölgeden Müttefik Subayların gözetiminde Küçük Asya'daki Yunan kuvvetlerinin kademeli olarak geri çekilmesi sağlanacak, yani içeriden ilerleyerek, bir bölge birbiri ardına tahliye edilirken, birlikleri kıyıya almak için düzenlemeler yapılacaktır (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c989).

Tahliye süreci sürerken birbirini izleyen bölgelerde serbest bırakılan Türk sivil idaresinin yeniden kurulması için adımlar atılması da gereklidir. Dahası, iki savaştan ordu arasında büyük tehlike barındırabilecek doğrudan temastan ve aynı zamanda çok daha ciddi olabilecek bir çarpışmadan kaçınmayı da güvence altına almaları gerektiğinin altını çizen Curzon bu aşamalı geri çekilmeyi kıyıya taşıdıklarında, Yunan kuvvetlerinin Marmara ya da Akdeniz'deki limanlardan gemiye binişini ayarlamaları gerektiğini söylemiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c990).

Ayrıca, bu operasyonlar gerçekleştirilirken ve tahliye edilen bölgelerdeki düzen ve güvenlik koşulları sürdürülmeye çalışılırken; ister zorunluluk, ister zorlama veya korku sonucu olsun, o bölgedeki nüfusların ani göçünün veya kaçışının

önlemesinin sağlanması gerektiğini de belirtmiştir. Bu düzenlemeleri yakından denetleme görevinin İstanbul'daki Müttelik Generaller ve Amirallerden oluşan karma bir komisyon tarafından yürütüleceğini belirten Curzon, operasyonun zor ve uzun süreceğinin aşikâr olduğuna da değinmiştir. Curzon, mezkûr önerilerin Rumların ve Türklerin rızasıyla başarılı bir biçimde uygulanabilmesi durumunda Türklerin ana milli özelemleri olduğuna inanılan Anadolu'nun kurtarılmasının, onlar tarafından herhangi bir servet, insan gücü veya can feda edilmeksizin elde edilmiş olacağına da açıklık getirmiştir. Buna paralel olarak, Yunan birliklerinin emekliye ayrılması da Curzon'a göre şerefle gerçekleşecektir. (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c990). Ayrıca bu operasyonun başarıyla tamamlanması durumunda Curzon, Türklerin yönetimi altında kalacak bölgelerdeki azınlıkların korunmasına yönelik atılacak adımların ciddi ve kaygılı değerlendirmeler gerektirdiğini de ortaya koymuştur (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c991). Curzon'un durumunun çok zor olduğuna değinen Lord Privy Seal'a³ (Austen Chamberlain) göre Dışişleri Bakanının bazı tavizler vermesi gerekebilecektir. O'nun fikri, Küçük Asya'nın tahliyesi sürecinde, Türk egemenliği altında bulunan ancak Türk olmayan ırklar için İzmir'de bir rejim kurulmasıdır ki bu rejimin *Milletler Cemiyeti* himayesinde kurulduğunu görmekten kendisinin de memnun olacağını belirtmiştir (CAB/23/29, s. 303).

Asya'daki Türk egemenliği altında kalan azınlıkların ve Avrupa'da Yunan egemenliği altında kalan Müslüman azınlıkların çıkarlarını eşit derecede korumaları gerektiğinin de farkında hareket eden İngiltere, azınlıklarla ilgili bir takım adımlar belirlemiştir. Buna göre, İngiltere, özellikle Küçük Asya'daki azınlıklar için, onaylanmamış Sevr Antlaşması'nda önerilen çok önemli ek garantilerin korunmasını; ikinci olarak da, İslam hukuku altında Asya'daki azınlıklara ve Türk egemenliklerinin diğer kesimlerine tanınan eski dini ve eğitimsel ayrıcalıkların muhafazasını veya iptal edildikleri yerde restorasyonunu sağlamak istemiştir. İngiliz Hükümeti üçüncü olarak, ya azınlığın koşullarına ya da buldukları yerin koşullarına göre gerekli olabilecek her türlü yeni garantiyi sağlamak istemiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c991).

Neticede İngilizlere göre, Küçük Asya'da İzmir ve mahallesinde bulunan çok sayıda Hristiyan azınlık mevcuttur. İzmir'de, İzmir'in batısında, Akdeniz'e uzanan Çeşme yarımadasında ve biraz daha kuzeydeki Ayvalık kasabasında, sakinlerin büyük çoğunluğu ve diğer kıyı boyunca iç kesimlere dağılmış Yunan nüfusu

³ Lord Privy Seal, tüm Lordlara yardım sağlayarak ve prosedür hakkında tavsiyelerde bulunarak, Meclis'teki hükümet işlerinin organizasyonundan sorumludur (Erişim Adresi: Lord Privy Seal - GOV.UK (www.gov.uk). Erişim Tarihi: 23.08.2021).

bulunmaktadır. Bu nüfusun büyük bir kısmının, Yunan kuvvetleri geri çekildiğinde onlarla birlikte geri çekilmesini ve Avrupa'ya gitmeye karar vermesini oldukça muhtemel değerlendiren Curzon'a göre ya toprağa kök saldıkları ya ticari ya da tarımsal çıkarlarının ülkenin gelecekteki kaderine bağlı olduğunu adaletle kabul ettikleri için kalmak isteyen çok sayıda insan da olacaktır. Bundan dolayı bölgede kalacaklar için Curzon, Milletler Cemiyeti'ni işbirliğine davet etmeyi önermiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c995). Curzon atıfta bulunduğu türden bir politikayı gerçekleştirmek için tek ve en etkili aracın Milletler Cemiyeti olduğunun Paris'te kabul edildiğini söylemiştir. Birliğin özel dikkatini, azınlıkların var olduğu belirli alanlara çekeceklerini belirten Curzon, onlara, yerel makamlarla bağlantılı olarak ilgili alanlara periyodik ziyaretler yapmalarını ve üslendikleri görevleri yerine getirmeleri için komiserler atamalarını önereceklerini de sözlerine ilave etmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c992). Fark edileceği üzere İngilizler, azınlıkların korunması noktasında herhangi bir zorlukla karşılaşılmasını arzulamamış ve gerektiğinde de bu konuda Milletler Cemiyeti'ne başvurulmasını öne çıkarmıştır. Türkler ise İzmir'deki Rumlar ile başka yerlerdeki Türkler arasında bir nüfus mübadelesi önermişler, ancak bu öneri İngilizlerce pek mümkün karşılanmamıştır (Tengirşek, 1967, s. 268).

Mali kontrole gelince, Müttefikler, Türklere büyük ölçüde bağımsızlık verecektir, ancak Boğazlar ve Trakya ile ilgili iki ana zorluk mevcuttur. İngiliz Kabinesi'ne göre, Müttefiklerin Misâk-ı Milli'yi kabul etmesi varsayılsa bile Trakya'da 70.000 kişilik orduya sahip Yunanlıların buradan çıkması pek olası değerlendirilmemiştir. Dahası, Müttefiklerin İstanbul'dan çekildiği an, Rumların buradan içeri sızmalarını son derece muhtemel gören Müttefikler, bu gerçeğin Türklerin akıllarında tutması gereken bir nokta olduğuna dikkat çekmiştir. Böylece Müttefiklerin Gelibolu Yarımadası'ndaki kaleleri işgal etmeleri, Yunanlıları Trakya'da tutma görevlerini başarıyla gerçekleştirdiklerine dair iyi bir kaldıraç sağlamıştır (CAB/23/29, s. 304). Neticede Paris'te düzenlenen barış konferansından çıkan ilk sonuç mütareke şartlarının kabulü etrafında Müttefiklerin Yunanistan'a Küçük Asya'nın tahliyesini teklif etmelerine yöneliktir. Mütareke kısaca Anadolu'nun bütünüyle tahliye edilmesini değil de sadece bu konuda tahliye teklifi yapılabileceğini ortaya sermiştir. Bu gerçeklikten dolayı TBMM Hükümeti mütareke meselesine şüpheyle bakmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan başmakaleye göre, Curzon Türkiye'yi *avlamak* üzere bir mütareke teklifiyle zemini yoklamıştır. Böylece İngiltere, önerdiği mütareke teklifiyle süreci uzatıp Yunanlıların meseleyi son kez silahla çözmeyi denemesini istemiştir ki bu da cephelerde kanlı çarpışmalar

anlamına gelmekteydi (“Lord Curzon’un Siyasi Hastalığı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Mart 1922).

Anlaşılacağı üzere Sakarya’da elde ettiği zaferin ardından inisiyatifin Türk ordusuna geçtiğine kesinlikle inanan İngiltere, Ankara Hükümeti’nin giderek askeri hazırlığını artırdığından haberdardır. Diğer taraftan desteklediği Yunanistan’ın ise Türklere Sevr Antlaşması’nı kabul ettirecek durumda ve güçte bulunmadığının da farkındadır. Ankara Hükümeti’nin yeni bir taarruza girişmesine fırsat bırakmak istemeyen İngiltere hem Anadolu coğrafyası hem de hinterlandında çıkarlarını ve etki alanlarını korumak adına Paris’te Müttefik Dışişleri Bakanları’nı bir araya getirerek Sevr üzerinde belli düzenlemeler gerçekleştirerek “Anadolu Barışı” söylemini yeniden gündeme taşımıştır. Aslında İngiltere, Kabine Belgelerinden anlaşılacağı üzere kendi istediği şartlarda bir Anadolu Barışı empoze etmek istemiştir. Yunan ordusunun Küçük Asya’dan geri çekilmesini muharipler arasında sağlanacak ateşkesinden ardından olabileceğini söyleyen İngiltere’nin, sağlanacak bir ateşkesin ardından yapılacak antlaşma metninde değişiklikler olabileceğini de göz önünde tutarak, Yunan ordusunun Anadolu’da bırakılması ile aslında çıkmaz bir süreç yaratmaya çalıştığından bahsedilebilir. Kendi bölgesel çıkarlarını gözeterek İngiltere’nin, Doğu Trakya’yı Yunanistan’a bırakmak, Boğazların kontrolünü sağlamak, Türk yurdu İzmir’de Yunan ordusu Anadolu’yu boşalttıktan sonra “özel bir rejim” kurarak daha önce Osmanlı’nın Balkan vilayetlerinde çok defa denendiği biçimde burayı Rumlara terk etmek gibi amaç güttüğü ve yine azınlık hakları etrafında, Milletler Cemiyeti kontrolünde bir Türkiye yaratmak istediği söylenebilir. Ancak diplomatik gelişmeleri okuyan Ankara Hükümeti, İngiltere’nin önerdiği mütareke teklifiyle Anadolu’daki süreci çıkmaza sürmek istediğinin farkına vararak hareket etmiş ve önce tahliye sonra mütareke söyleminde bulunmuştur.

2. TBMM’nin Mütareke Teklifine Bakışı

22 Mart 1922’de Paris’te gerçekleşen üçler konferansında üç devlet dışişleri bakanları Yunanistan ve Türkiye arasında bir mütareke teklifine karar vermiş, İstanbul’daki komiserler vasıtasıyla da mevcut notaları TBMM Hükümeti’ne ulaştırmışlardır. İcra Heyeti Başkanı Fevzi Paşa, verilen notalar etrafında Hükümetin ya da Başkumandanlığın kararından önce meclisin kararının önemli olduğunu belirtmiş, böylece mesele TBMM gündemine taşınmıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 2. Celse, 24.03.1922, s. 117). Dışişleri Bakanı Vekili Mahmut Celal Bey bu arada vekillerin arzusu üzerine Yusuf Kemal Bey’den gelen iki telgrafi okumuştur, buna göre ilk telgraf şöyledir:

“...Fransa, İzmir şehrinde Rum ekseriyeti olduğunu beyan edince; İzmir şehrinin ekseriyetle Müslüman nüfusa sahip olduğu ve böyle olmasa bile İzmir'in Türkiye'den ayrılması Anadolu'nun boğazlanması olacağı yolundaki beyanatıma anlayış gösterdi.”

Yusuf Kemal Bey'den gelen ikinci telgraf ise şöyledir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 2. Celse, 24.03.1922, s. 119):

İngiltere'de siyasi çevreler yavaş yavaş lehimize dönmektedir. Curzon'la iki defa görüştüm. Bize karşı muamelesinde geçen seneye nispetle bir yumuşama vardır. İlk mülakatında sulhun esas prensipleri olmak üzere ortaya koyduğu koşullarla milli isteklerimiz arasında büyük farklar mevcuttur. Anadolu'nun tahliyesi esas itibariyle kabul edilmiş olduğundan...

Havas Ajansı'na ait resmi olmayan haber ise şöyledir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 2. Celse, 24.03.1922, s. 119):

Mütareke teklifine ve üçler konferansına ait bir tebliği vardır. Mütareke teklifinin Yunanlılar ve Türkler tarafından kabulü takdirinde Türk ve Yunan kumandanlıklarının mümessilleri ile Müttefik Devletler subaylardan oluşan bir mütareke komisyonu İstanbul'da bir araya gelerek Asyayı Suğra'nın yani Anadolu'nun Yunanlılar tarafından tahliyesi koşullarını kararlaştıracaklarını Ajans Havas zannetmektedir. Tahliye 3 ay devam edecek ve bir tahliye komisyonu tahliye koşullarına nezaret edecektir. Daha sonra barış öncesi görüşmeler İstanbul'da başlayacak ve Müttefik Devletler nazırları İzmir'in siyasi idaresini konuşacaklar. Türklere İzmir'de hâkimiyetlerini tekrar iade edecekler. Fakat Valinin tayini vesaire Müttefik Devletler veya Cemiyeti Akvam tarafından tayin edilecektir.

Mütareke hakkında Yusuf Kemal Bey'den bilgilendirme telgrafı gelmemesi TBMM'de tepkiyle karşılanmıştır. Bu konuda Rize mebusu Doktor Abidin Bey, Yusuf Kemal Bey'in hızlı biçimde meclise hizmet etmediğini ve kendisine verilen 160 bin lirayı telgraf ulaştırmak üzere harcayabileceğini ancak Şanzelize merakı olan Yusuf Kemal Bey'in hiçbir iş yapamayacağını söylemiştir. Abidin Beye göre, Yusuf Kemal Bey eğer arzu etmiş olsaydı her nerede olursa olsun bundan haberdar olur ve bir kurye koyarak meclise haber ulaştırabilirdi (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 3. Celse, 24.03.1922, s. 128). Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey, mütareke söylemlerinin hile kabul edilerek memleketin içerisindeki ruhu öldürecek adeta bir morfin etkisi yaratabileceğine dikkat çekmiş

ve hem ordu hem de halk arasına uyuşukluk salınmaması gerektiğinin altını çizmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 2. Celse, 24.03.1922, s. 124). Bursa mebusu Muhittin Baha Bey Türk milletini esir edecek bir mütarekenin imzalanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Zira O'na göre, mütareke teklifinde İtilaf subaylarının Türk ordusunu denetlemesi kabul edilemez bir hükümdür. Meclisteki genel hava Mondros tecrübesinin de etkisiyle böyle bir mütarekeye *evet* denilmesiyle intiharı eşdeğer nitelemesidir. Yine Bursa mebusu Muhittin Baha Bey'e göre bir mütareke imzalanması durumunda Yunanlılar hiç bir suretle işgal ettikleri bölgeleri tahliye etmeyecektir. Hatta Yunanlılar tahliye etmek isteseler dahi İngilizlerin bin bir dolapla tahliyeyi geciktireceğini düşünmektedir. Ayrıca Muhittin Bey, "*Yunanlılar Eskişehir'de dururken; Bursa'da dururken mütarekeden bahsetmek bize hiç bir menfaat temin etmeden silâhlarınızı atınız demektir*" diyerek ve Curzon'un Anadolu'nun ortasında üç ay, altı ay Yunan ordusunu bulundurmamak istemesine (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 3. Celse, 24.03.1922, s. 130) dikkat çekerek mütarekenin müzakereye değer bir yanının bulunmadığını belirtmiştir. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan başmakalede mebusların yorumlarını desteklemiştir. Gazeteye göre, Müttefiklerin bir taraftan önerdikleri mütareke teklifinde Anadolu'nun tahliyesinden hiç söz etmezken bir taraftan da Türk ordusunu Müttefik Askeri Komisyonu denetimi altına almak istemesi ciddiyyetten oldukça uzaktı ("*Mütareke Teklifi*", *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Mart 1922).

Burdur mebusu İsmail Subhi Bey de Anadolu'nun tahliyesinden bahseden Müttefik Devletlerin Trakya'dan hiç bahsetmemesini ve mütarekede özellikle Asya-yı Suğra ifadesini kullanmasını eleştirmiştir. İsmail Subhi Bey, Vilayat-ı Şarkıyye'nin önemli bir kısmını içermeyen Asya-yı Suğra (Küçük Asya) kavramıyla Müttefik Devletlerin Ermenistan ve Kürdistan kurma arzularını muhafaza ettiklerine açıklık getirmiştir. Ancak böyle bir propagandayı Müttefik Devletlerin aleyhine çevirmek için son sözün Türk milletinde bulunduğunu belirten İsmail Subhi Bey'e göre Türkiye barışa hazırdır ancak öncelikle meşru hukukunun kâğıt üzerinde değil, mukabilinde meşru haklarının kabul edildiğinin kendisine bildirilmesini talep etmektedir. Böylece mesul olan Yunan ordusunun derhal çekilmesi gerektiğini ve ancak bundan sonra bu koşullar altında bir mütarekenin kabul edilebileceğini ifade etmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 3. Celse, 24.03.1922, s. 137-138). Meclis Divanı'na verilen ve birçok mebus tarafından imzalanan yazılı önergelerin ortak noktası önce tahliye sonra mütareke biçiminde öne çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Vekili Mahmut Celal Bey, başka bir noktaya dikkat

çekmiştir ki o da resmen Rusya Hükümeti'ni haberdar etmeye mecbur bulunmayan Ankara Hükümeti'nin gayri resmi surette özel olarak Rusya sefirini durumdan haberdar etmesidir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 3. Celse, 24.03.1922, s. 143).

Mustafa Kemal Paşa, Müttefik Devletlere verilecek cevapla ilgili olarak, ordunun eksiklerinin ve hazırlıklarının tamamlanması sürdürülürken, ateşkes anlaşması teklifinin prensipte kabul edilmesini ancak ordunun içine asla yabancı denetleme heyetlerinin sokulmayacağını ve ateşkes anlaşmasıyla birlikte Anadolu'nun tahliye edilmesinin başlatılması gerektiğini söylemiştir. Bakanlar Kurulu ile Sivrihisar'da bir araya gelen Mustafa Kemal Paşa, Müttefik Devletlere henüz bir cevap verilmeden 26 Mart 1922'de Müttefik Dışişleri Bakanlarının ikinci bir nota gönderdiklerini söylemiştir. Bu ikinci notada Müttefikler barış esaslarını içine alan tekliflerini sıralamışlardır (Atatürk, 2006, s. 440).

TBMM kürsüsündeki konuşmaların ortak özelliği Yunanistan'ın bir mütareke imzalanması durumunda dahi hiçbir şekilde işgal ettiği bölgelerden elini kolunu sallayarak çıkmayacağı gerçeği üzerine odaklanmasıdır. Özellikle Yunanistan'ın dayanağı arkasındaki güç İngiltere'nin çevireceği oyunlarla tahliyeyi bizzat geciktireceğinin farkında bulunan mebuslar, mütarekede Küçük Asya tabirinin kullanılmasının, Trakya'nın tahliyesinden hiçbir şekilde bahsedilmemesinin ve Türk ordusunun İtilaf subaylarınca denetlemesinin meşru haklarına zarar vereceğinin bilinciyle, mütareke teklifini intiharla eş değer tutmuştur.

3. Paris Konferansı'nın Barış Şartları ve Karşılıklı Notalar

TBMM Hükümeti'nin mütareke teklifine sıcak bakmadığını mecliste söz alan mebusların söylemleri ortaya koymuştur. TBMM'deki genel hava mütareke söylemleriyle Türk ordusunu gevşekliğe itmek ve aynı zamanda Yunan ordusuna zaman kazandırmak şeklinde belirlemektedir. Mütareke noktasında Müttefiklere henüz bir cevap vermeyen TBMM Hükümeti'ne bu kez Müttefiklerin barış esaslarını içeren metni ulaşmıştır.

Mezkûr görüşmelerde Curzon, Yusuf Kemal Bey'in Trakya'nın ve Küçük Asya'nın Türkiye'ye iadesini öne sürdüğü şartları imkânsız değerlendirmiştir. Yusuf Kemal Bey'in isteği üzerine bu kez Curzon, anlaşmaya varılması gerektiğini düşündüğü temel ilkeleri ortaya koymuştur (CAB/23/29, s. 295). 22 Mayıs'ta Paris'te başlayan görüşmelerde tartışmalı beş gün geçirdiklerini söyleyen Curzon, Müttefiklerin ortak kararı biçiminde ortaya konulan tekliflerin genel bir özetini ve

geniş gerekçelerini içeren bir bildiri yayınlamaya toplantıyı sonlandırdıklarını belirtmiştir. Paris Konferansı'nda elde edilen teklifleri hızlı biçimde savaşan taraflara telgraf vasıtasıyla ulaştırdıklarını söyleyen Curzon, dünya kamuoyunun da desteğine ihtiyaçları bulunduğunu ifade etmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c987). Buna göre Müttefik Devletlerin mütareke tekliflerinin ana hatları şöyledir:

i. Mütareke teklifi kabul olunursa Yunanlılar en kısa sürede Anadolu'dan çekilecek ve Anadolu'da yeniden Türk hakimiyeti sağlanacaktır (Tengirşek, 1967, s. 268). Bu doğrultuda Yunanlıların, Küçük Asya'dan barışçıl ve gönüllü geri çekilmesi için Curzon nüfuzunu kullanmaya hazırды. Ancak bu koşul, antlaşmanın bir bütün olarak çözümüne bağlıydı. (CAB/23/29, s. 295).

ii. Azınlık haklarının korunması ile ilgili bazı düzenlemeler gerçekleşecektir. Rumların geride bıraktığı Hristiyan nüfus için de garantiler olmalıydı. Bu tür garantiler karşılıklı olarak Yunan yönetimi altında kalan Türk azınlıklara da verilecekti (CAB/23/29, s. 295).

iii. Boğazlar çevresi silahsızlandırılacak, Gelibolu Yarımadası Müttefiklerin kontrolüne bırakılacaktır. Boğazların idaresi ise başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona bırakılacak ve Boğazlardan geçiş serbest olacaktır (Atatürk 440). Müttefikler hem Çanakkale Boğazı'nın hem de Marmara Boğazı'nın kıyılarını teslim etmeyeceklerini iki temel sebebe dayandırmıştır. İngiliz Savaş Bürosu, ilk olarak askeri açıdan İngiltere'nin, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyılarını teslim etmemesi, ikinci olarak da Birinci Dünya Savaşı'nda Dominyonların ve kahramanca savaşmış insanların mezarlarının bulunduğu Gelibolu Yarımadası'na Türklerin geri dönmesine duygusal açıdan müsamaha göstermemesi gerektiği sonucuna varmıştır (CAB/23/29, s. 295). Bu doğrultuda Lordlar Kamarası'nda söz alan Curzon, Birinci Dünya Savaşı'nda Boğazları başarıyla savunan Türklerin, savaşın en az iki yıl uzamasına sebebiyet vermesinden kaynaklı İngiliz halkına neredeyse ölçülemez derecede para ve insan fedakârlıkları dayattığı ve Avrupa'yı tehlikelere maruz bıraktığı biçimindeki gerekçelerle, bir daha Boğazların kapılarını kapatma yetkisine sahip bulunmamasını belirtmiştir. Böylece Boğazlar meselesi, İngilizler bakımından Paris'teki konferansın en önemli amaçları arasında yerini almıştır (HL Deb 07 February 1922 vol 49 c30).

iv. Müttefikler, nüfusu ağırlıklı olarak ve ticareti de büyük ölçüde Yunan nitelendirdikleri Tekirdağ da dâhil olmak üzere Doğu Trakya'nın doğu kısımlarını Türkiye'ye bırakırken; Babaeski, Kırklareli ilçeleri de dâhil olmak üzere Trakya'nın batı kesiminin tamamını ve kendilerine bağlanan demiryoluyla Edirne'yi

Yunanistan'a bırakmıştır. Ancak İzmir'deki Yunan nüfusu için gerekli olan koşullara paralel olarak, Edirne'deki Türk nüfusun ve onlara ait dini yapı ve kurumlarının korunması için özel hükümlerin gerekeceğini yine Curzon belirtmiştir. Doğu Trakya'nın Türk ve Yunan olmak üzere bu iki bölgesinin tamamının askerden arındırılacağını söyleyen Curzon, böylece hiçbirinin bir diğeri için askeri tehlike oluşturmayacağını altının çizerek Trakya sorununun en güzel çözümünün bu olduğunu ifade etmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c1000). Müttefiklere göre, böylece iki ülke arasında askerden arındırılmış bir bölge oluşturulacağından dolayı Yunanlılar İstanbul'u tehdit edemeyecektir. Curzon, Trakya'nın sınırları ve İzmir'de uygulanacak rejim meselesinin, kendisi ile Müttefik Dışişleri Bakanları arasında tartışılması gereken bir konu olduğu için Yusuf Kemal Bey ile tartışmadığını söylemiştir. (CAB/23/29, s. 296). Ancak bu bölgelerdeki azınlıklara genel muamele sorununu ele alacak olan Milletler Cemiyeti'ni işbirliğine davet ettiklerini deşinen Curzon, Asya'daki İzmir'in ve Avrupa'daki Edirne'nin koşulları arasında, belli bir paralellik bulunacağını belirtmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c995).

v. Türkler zorunlu askerlikten oluşan bir orduya sahip olmamalıdır (CAB/23/29, s. 296). Curzon, Müttefiklerin, Türkiye'nin gelecekte zorunlu askerlik yoluyla asker toplamasına izin vermeyeceklerine dair anlaşıklarını ifade etmiştir (HL Deb 30 March 1922 vol 49 c1000). Curzon, Türk topraklarındaki *sefil sakinler* için tek şansın ve bu bölgelerdeki tek barış ihtimalinin zorunlu askerlik hizmetinin kaldırılmasında yattığını hissederek, zorunlu askerlik sürdürülürse Mezopotamya'nın işgali vaktinin geleceğine işaret etmiştir. Lord Privy Seal, bunu başarıp başaramayacakları konusunda şüphelerini dile getirmiş ancak tartışmanın sonunda, Curzon'a hiçbir ek askeri sorumluluk üstlenmemesi noktasında çok dikkatli davranmasını söylemiştir. Neticede Curzon bunun önemini tam olarak anladığını söyleyerek Paris'te belirttiği genel hatlarda ve tartışma sırasında ortaya çıkan genel niyetlere uygun olarak elinden gelenin en iyisini yapma konusunda tam takdir yetkisi almıştır (CAB/23/29, s. 306).

vi. Kapitülasyonlar devam edecek ancak oluşturulacak komisyonlarla şartlar yeniden belirlenecektir (Tengirşek, 1967, s. 267).

İlk bakışta barış şartlarının Türk tarafınca olduğu gibi kabul edilmesi pek mümkün değildi. Nitekim TBMM Hükümeti önce tahliye sonra mütareke üzerinde durmaya devam etmiştir. Yusuf Kemal Bey Avrupa seyahati sonrası söz aldığı mecliste, öncelikle Avrupa başkentlerinde edindiği izlenimleri paylaşarak,

İngiltere'nin Ruslarla işbirliği yapan bir Türkiye profili çizdiğini dolayısıyla da Türkiye'nin milli hedeflerine karşı mesafeli bir İngiltere'nin varlığından bahsetmiştir. Buna göre Curzon, İngiltere'de mühim bir kısmın savaş istemediğini ve savaştan bıktığını ve biran evvel barışa kavuşmak istediğini belirttiikten sonra, Rusya'dan mühimmat, para almakta olan Türkiye'nin aldığı bu para ve mühimmat ile Musul'da⁴ askeri bir harekât başlatabileceği düşüncesiyle Türkiye'nin Rusya ile olan münasebetinden kaygılandıklarını dile getirmiştir. Buna karşın Yusuf Kemal Bey de müdafaa savaşı yapan bir milletin her türlü vasıttan yararlanabileceğini dolayısıyla Türkiye'nin milli menfaatlerini koruyan bir barışın yapılmasıyla İngiltere'nin bu tarz endişelerden kurtulabileceğinin altını çizmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 3. Cilt, 20. Birleşim, 2. Celse, 04.04.1922, s. 176). Anlaşılacağı üzere Curzon, Ankara ve Bolşevikler arasında artan yakınlıktan rahatsızlık duymuş ve bu durumu Yusuf Kemal Bey'e aktarmıştır. Yusuf Kemal Bey, Bolşeviklerin iki ülke arasındaki ekonomik ve sosyal koşulları tanıdığını söylemiştir. Bu kez Curzon, Bolşevik Parası ile Ankara Hükümeti'nin ne yaptığını sormuş ve karşılığında bu paranın savunma için harcandığı cevabını almıştır. Curzon, Yusuf Kemal Bey'e bu savunmanın kime karşı yapılacağını da sormuştur. İngiltere'ye göre bu savunma Yunanistan'a karşı değildi çünkü Rumların İzmir'den nasıl çıkarılacağını düşünmek için hâlihazırda üç Müttefik ülkenin dışişleri bakanları mevcut konferans yapıyordu. Curzon, Türk ordusunun bölgesini (Musul) tehdit ettiğini duyduğunu söyleyerek konuşmasını sürdürmüş ve Yusuf Kemal Bey'i İngiliz çıkarları saldırıya uğrarsa, İmparatorluğun tüm gücüyle saldırıya direneceği konusunda uyarmıştır. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Curzon Paris'e gideceğini ancak olabildiğince az şey vermeyi amaçlamasından dolayı tam bir başarı ümidiyle gidemeyeceğini de açıkça söylemiştir (CAB/23/29, s. 299). Fark edileceği üzere İngiliz politikasının Anadolu değil; Boğazlarda ve Orta Doğu'da olduğu görülmektedir. Bu kapsamda doğal olarak meseleye Anadolu değil de Avrupa penceresinden bakan İngilizler için asıl tehdit batıya ve güneye yayılma ihtimali bulunan Bolşevizm'dir. Bundan dolayı Curzon, Yusuf Kemal Bey'den TBMM

⁴ İngiltere'nin Türk-Yunan barışında arabuluculuk rolünü üstlendiği 1921 Aralık'nın ortalarına doğru TBMM Hükümeti konferans masasında kendilerine yardımcı olacak kozlar sağlamak maksadıyla Irak sınırında Rovandız kentine saldırarak, orayı ele geçirdi. Londra siyasi çevresi TBMM Hükümeti'nin Irak'ı alarak petrol kaynaklarını kontrol edeceğini, Bağdat demiryoluna ilişkin olarak Fransızlara ayrıcalıklı haklar sağlayacağına inanıyordu. Bu nedenle 1922 yılında TBMM Hükümeti, İngilizleri tehdit etmek amacıyla Irak sınırındaki baskılarını siyasi ve askeri açıdan giderek artırmıştır. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa, Irak'ta bulunan Arap önderlerine İngilizlerin yaptıkları Irak yönetimini devirmek için gönderdiği mesajı, Ankara'daki Sovyet diplomatik temsilcisi Aralov'la da paylaşmıştır (Sonyel, 1991, s. 227-228).

Hükümeti'nin Bolşeviklerle olan yakınlığının boyutunu öğrenmek istemiştir. Bu merak çerçevesinde İngiltere hem Orta Doğu bölgesindeki en önemli çıkarını teşkil eden petrol bakımından Musul'un akıbetine odaklandığı gibi TBMM Hükümeti'nin Bolşevik olabileceği şeklinde bir endişeye de düşmüştür.

Orta Doğu'daki çıkarlarından başka Hint-İslam kamuoyunun tepkisini yatıştırmak amacı güden İngiltere, Türk-Yunan mücadelesini sona erdirmek üzere hareket etmektedir. Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden Hint Hilafet Komitesi, Anadolu Ajansı'na gönderdiği telgrafta Yunan zulmüne destek olduğu gerekçesiyle tebaası buldukları İngiliz Hükümeti'nin politikasını eleştirmiştir. Böylece İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik izlediği politikasıyla Şark'ta bir sulh sağlayamayacağından emin Hint Hilafet Komitesi, *aldatıcı cümleler veya oyalayıcı vaatler* dışında istiklali tam müstakil bir Türkiye'nin mevcudiyetini istemektedirler ("İngiltere ve Biz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Mayıs 1922). Avam Kamarası'nda da Şark'ta barışın gecikmesini eleştirenlerin nazara aldıkları mesele Hindistan meselesiydi. İngiltere'nin Hindistan ve Şark'ta huzurlu olabilmesi için Türklerle barış yapmanın şart olduğunu dile getirenler mevcuttu. Çünkü İngiltere'nin Müslüman tebaası, Sultan'ı İngiliz silahları altında gördükçe onun bağımsız olduğunu kabul etmeyeceklerdi (HC Deb 09 February 1922 vol 150 c453). T. Shaw'a göre İngiltere, Türklere adil davranmaya hazır olduğuna dair net bir izlenim verirse bu durum hem Hindistan ile ticareti eski haline getirecek, Hindistan ve Mısır'ı pasifleştirecek hem de Orta ve Uzak Doğu'daki İngiliz ticaretini yeniden tesis edecektir. (HC Deb 09 February 1922 vol 150 c454). Fark edileceği üzere İngiltere'nin Yunanlıları Birinci Dünya Savaşı akabinde İzmir'e çıkarması yaygın kanaatle davet etmesi çok başarısız bir politika şeklinde değerlendirilmiştir. Zira Hindistan'da Gandhi önderliğinde başlayan isyanın sebebini dahi Türkiye ile Yunanistan arasında bir türlü sağlanamayan anlaşmada görenler vardı. Bu durumun Şark'taki tüm Müslüman toplulukları rahatsız ettiğini ve dolayısıyla tebaası buldukları İngiltere'ye giderek daha fazla yabancılaştıklarını belirten Lord Islington Mezopotamya'da yankılanan mutsuzluk ve özellikle Hindistan'da baş gösteren huzursuzluğun kaynağını yine Türk-Yunan barışının hızlı biçimde sağlanamamasında görmektedir (HL Deb 08 February 1922 vol 49 c61). Avam ve Lordlar Kamarası'nda Hindistan ve Şark'taki huzursuzluğun başlıca nedeni Türk-Yunan barışının gecikmesinde görülmesine ve üstelik büyük bir Müslüman tebaaya sahip İngiltere'nin bu duruma bir çözüm getirmesi ifade edilmesine rağmen Curzon açık biçimde aynı zamanda büyük bir Hristiyan gücü İngiltere'nin Yunanistan'ın acılarını dindireceğini belirtmiştir (HL Deb 07 February 1922 vol 49 c29).

Anlaşılacağı üzere Yunanistan'ın uğradığı büyük fedakârlıkları telafi edecek bir sonuca varmak için çabalayacak olan İngiltere'nin mütareke teklif ederken Trakya'dan bahsetmemesi Yunanistan'a verilen bir jestti. Ancak bu durum meclisteki mebuslar tarafından eleştirilmiştir. Buna göre Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey sadece Yunanistan ile Türkiye arasında bir mesele olan Trakya'nın tahliyesinin bir an evvel istenmesini istemiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 3. Cilt, 20. Birleşim, 2. Celse, 04.04.1922, s. 183). Laziztan mebusu Ziya Hurşit ise hükümetin, Yunanlıların Anadolu'nun tahliyesine Trakya'yı ve Marmara sahillerini elinde tutmak düşüncesiyle *evet* diyeceğini tahmin ettiğinden doğrudan Trakya'dan bahsetmemesini zararlı görmektedir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1. Dönem, 3. Cilt, 20. Birleşim, 2. Celse, 04.04.1922, s. 189).

TBMM Hükümeti'nin her iki notaya 5 Nisan 1922'de verdiği cevabın ana hattı ateşkes anlaşmasıyla birlikte Anadolu'nun boşaltılmasının derhal gerçekleştirilmesine yöneliktir. Ayrıca TBMM Hükümeti, Anadolu'nun boşaltılma süresinin dört aydan ibaret olmasını teklif etmiş ve boşaltma işi bittiği zaman barışla ilgili ön görüşmelerden olumlu sonuç elde edilirse ateşkesin kendiliğinden üç ay daha uzamasını kabul etmiştir. Yine TBMM Hükümeti ateşkes anlaşmasının yürürlüğe girişinden başlayarak ilk on beş gün içerisinde Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar hattının, anlaşma süresi olan dört ay içinde İzmir de dâhil olmak üzere işgal altındaki bütün toprakların boşaltılmasını teklif etmiştir (Atatürk, 2006, s. 441; Şimşir, 1972, s. 371, 373).

TBMM Hükümeti, 5 Nisan 1922 tarihli notasına ait cevabı 15 Nisan 1922 tarihinde almıştır. Buna göre Müttefik Devletler, notalarında mütareke ile beraber tahliyeyi kabul etmeyeceklerini bildirmiş, genel barış şartlarının kabulünü istemiş ve Yunanlıların tahliyeyi kabul etmediğini söylemiştir (Şimşir 375-376). Gelişmeler üzerine TBMM Hükümeti tepkisini şöyle ortaya koymuştur: *“Türkiye halkı kendine ait topraklarda müstakil ve emin yaşamaktan ve şimdiye kadar serbestçe terakki milletlere tabii görülen hukuktan sırf Müslüman olduğu için mahrum edilmekten başka bir şey arzu etmemektedir”* (TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, 19. Cilt, 32. Birleşim, 2. Celse, 22.04.1922, s. 275-276). Bundan başka 22 Nisan'da ateşkes konusunda anlaşmaya varılmazsa bile barış görüşmelerinin geciktirilmesinin uygun olmayacağını bildiren TBMM Hükümeti İzmit'te bir konferans toplanmasını teklif etmiştir (Atatürk, 2006, s. 442). Konferans yerinin İzmit seçilmesi Türk heyetinin daha kuvvetli teşkil edilmesiyle açıktan görüşmesine imkân vermesini sağlayacaktı. Ayrıca İzmit merkezden, doğrudan Ankara'ya telgraf iletişiminin bulunması önemli

bir husustu. Sivas mebusu Emir Paşa'nın Anadolu'yu askeri açıdan tahliye ettirme imkânı varken cevabi notalarda ısrarla tahliyeden bahsedilmesinin zafiyet olarak anlaşılabilceği endişesini dile getirmesi üzerine Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, tahliyede ısrarın ordunun tahliyesiz mütarekenin kabul edilmemesi yönündeki uyarısından kaynaklandığını söylemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, 19. Cilt, 32. Birleşim, 3. Celse, 22.04.1922, s 284).

İtilaf devletlerinin ısrarlı biçimde mütareke ile birlikte tahliyenin başlamasını kabul etmeyeceklerini ve tahliyenin barış şartlarını tamamen kabulünden sonra gerçekleşebileceğini belirtmeleri Türk halkının barış beklentilerini ortadan kaldırmıştır. Zira İtalyanların çekildiği Söke bölgesinde Yunan ordusunun köyleri yakması ve katliamlar yaparak halka zulmetmesi kısacası Müslüman kanı akıtması üzerine meclis Yunanlıların yaptığı zulümlere dikkat çekmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, 19. Cilt, 32. Birleşim, 3. Celse, 22.04.1922, s 285). Söke örneğinde olduğu gibi Türk Hükümeti, zülüm altında inleyen Müslüman ahalinin bu durumuna Müttefik Devletlerin daha fazla razı gelmeyeceğini düşünerek tahliyenin mütareke ile beraber gerçekleştirilmesini talep etmiştir. Ayrıca Türk Hükümeti, Müttefik Devletlerin kabul etmesi durumunda belirlenecek bir tarihte yetkili delegelerini İzmit'e göndererek, orada görüşmeye hazır olduğunu da bir nota ile bildirmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, 19. Cilt, 32. Birleşim, 3. Celse, 22.04.1922, s. 290). İngiliz Başbakanı Lloyd George, Müttefik Devletlerin neden öncelikle ateşkes istediğini şöyle açıklamıştır (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c2000):

Ateşkesin dayatılması gereken en bariz koşul olduğunu düşünüyorum. Savaşçılar Bursa dışında bir yerde birbirlerinin boğazlarını kesmekle meşgulken, barış şartlarını tartışmak için İznik, Bursa veya başka herhangi bir yerde nasıl otururdunuz? Düzenlenmiş her barış konferansının şartı buydu. Bu nedenle, herhangi bir şekilde tereddüt etmeden, Büyük Güçler bu koşulu her iki tarafa da dayatmakta mükemmel bir fikir birliğindeydi. Yunanistan kabul etti; Ankara Hükümeti reddetti. Padişahın ve Halifenin söz sahibi bulunduğu İstanbul Hükümeti, inanıyorum ki, kabul etmeye hazırdı. Mustafa Kemal büyük bir general ve büyük bir vatansever olabilir; ama İslam'ın başı İstanbul'dadır.

Lloyd George'in konuşmasından da anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal'in Yunanlılar tarafından gerçekleştirilecek ön tahliyede ısrar etmesi O'nun nazarında hiçbir şeyin başarılmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal'in tahliyede ısrar

etmesi karşısında Yunan ordusunun haklı olarak “İnsanların korunması adına antlaşmaya hangi hükümlerin dâhil edildiğini öğrenene kadar mevziyi boşaltamayız ve halkımızı geride bırakamayız” biçiminde değerlendirme yaptığını ifade eden Lloyd George, sözü Türkler tarafından işlenen sözde zulümlere getirmiştir. Lloyd George’e göre Fransız, İtalyan ve İngiliz Misyonları tarafından başlatılan soruşturma raporlarında bölgede çok sayıda vahşet yaşandığı ancak Türkler tarafından gerçekleştirilen zulmün Yunanlıların gerçekleştirdiğinden daha önemli ve daha vahşi olduğu meydandadır. Savaş bölgesinde Yunanlılar tarafından bireysel öfke vakaları olduğunu kabul eden Lloyd George (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c2001) Türkler tarafından ise tamamıyla kasıtlı bir imha gerçekleştirildiğini dolayısıyla da Yunanlıların, işgal ettiği hatlardan çekilmeden, bazı garantiler istediklerini söylemiştir. Buradan hareketle meselenin Müslüman-Hristiyan davasından ziyade her iki taraf arasında dengeli ve adil bir barışın yapılması olduğunun altını çizmiştir. İngiliz halkının fedakârlığıyla kazanılan üstünlüğün ortadan kaldırılmayacağını belirten Lloyd George, bazı garantiler olmadan Yunan halkını yüzüstü bırakmayacaklarının altını çizmiştir. Diğer taraftan bölge ticaretinin bir kargaşa ve belirsizlik ortamında devam etmesine izin veremeyeceklerini söyleyen Lloyd George, ateşkesle ilgili olarak bütün güçlerin oybirliğiyle öne sürdükleri koşulların Türkler tarafından kasten reddedildiğini ortaya koymuştur (HC Deb 04 August 1922 vol 157 c2002).

Oysaki Paris Konferansı’nın kararları Türkiye’nin milli hedeflerini karşılamaktan uzaktı. Bu nedenle TBMM Hükümeti’nin “önce tahliye sonra barış müzakereler” üzerinde ısrarı oldukça netti. TBMM Hükümeti Misâk-ı Milli hedeflerini taşımayan bir barışa razı olmayacağını ortaya koymuş, Müttefik Güçlere de doğrudan *hayır* cevabı vermektense bazı taleplerini içeren notalar göndererek barıştan yana tavrını sergilemiştir. TBMM oturumlarından da anlaşılacağı üzere vekiller Misâk-ı Milli hedefleri doğrultusunda Anadolu ve Trakya’nın işgalden kurtarılması taleplerini dile getirmişlerdir. İsteklerini barış görüşmeleri yoluyla elde edemeyen TBMM Hükümeti savaş hazırlıklarını devam ettirmiştir. Yusuf Kemal Bey de anılarında savaştan başka seçenek olmadığına şöyle değinmiştir: “Biz davamızın ancak kuvvetle hallolacağından, bizi öldürmek isteyen Sevr Anlaşması’ndan Müttefik Devletlerin bize asla merhamet etmeyeceklerinden emindik. Notadaki teklifimiz Müttefik Devletlerce kabul edilmedi. Anadolu’nun tahliyesini mümkün görmediler. Ben bunu Avrupa seyahatimde kesin olarak anlamış ve öğrenmişim” (Tengirşek, 1967, s. 279).

Zira Anadolu Barışı'na dair Mustafa Kemal'in istediği İzmit Konferansı fikrini çoktan reddeden İngiltere, Beykoz'da ve Venedik'te bir konferansın toplanmasını birçok defa dile getirirse de bunların hiçbirini gerçekleştirmeyecektir (Atatürk, 2006, s. 442; Şimşir, 1972, s. 382-383).

İngiliz Avam ve Lordlar Kamarası'nda Orta Doğu ve Uzak Doğu'daki huzursuzluğun giderilmesi ve İngiliz ticaretinin aksamadan işletilebilmesi için Anadolu Barışı'nın gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde mebuslar konuşma yapsa da hem İngiliz Başbakanı Lloyd George hem de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Yunanistan'dan yana tavır alarak Müslüman-Hristiyan çatışmasında açık bir biçimde Yunan zulmüne destek olduğu fark edilmektedir. Hatta bu desteğini İngiltere, Hindistan sömürgesindeki Müslüman tebaasının Anadolu politikasını eleştirmesine rağmen sürdürmüştür. İngiltere sözde barış söylemleriyle mütareke teklifinde de geçen Küçük Asya topraklarında Yunanlıları, Türklere karşı harekete geçirerek, Boğazlar ve Irak (Musul) üzerindeki emellerinden vazgeçmemiştir. Nitekim Yusuf Kemal Bey'le yaptığı görüşmesinde Curzon açık biçimde bir yandan Türkiye'nin Bolşevik Ruslarla olan yakınlığının boyutunu Musul politikası açısından öğrenmek istemiş bir yandan da Hindistan sömürgesini tehdit edebilecek tek ülke konumundaki Bolşevik Rusya'yı bir anlamda frenlemek için Türkiye'nin kabul edeceği mütarekeyle, Boğazların kontrolünü elinde tutmak istemiştir. Böylece İngiltere Orta Doğu ve Uzak Doğu bölgesinde kendi ticari, ekonomik ve siyasi politikasıyla gemisini yürütmek istemiş; önce tahliye sonra mütareke diyen TBMM Hükümeti'nin hiçbir milli hedefini karşılamayan mütarekeyi reddetmesini ise Anadolu Barışı'na kasti bir hareket biçiminde öne çıkarmıştır. Görülüyor ki, Küçük Asya ismiyle öne çıkardığı Anadolu'da savaşın devamı veya barışın sağlanması İngiltere'nin elindedir ve İngiltere gerek Paris Konferansı öncesi gerek konferans sırası ve sonrasında, genel barışın anahtarının Türk zaferiyle taçlandırılacak yeni bir savaşta elde edilmesine kadar, Şark siyasetine hep kendi çıkarları doğrultusunda yön vermiştir. Bundan dolayı da İngiliz kamuoyunda, Türklerin hangi şartlarda bir barışa rıza göstermelerinden ziyade; yapılacak barışın ne ölçüde İngiliz çıkarlarına hizmet edeceğine dair İngiliz Kabinesi, Avam ve Lordlar Kamarası'nda fazlaca görüş dile getirilmiştir.

Sonuç

Eldeki bilgi ve belgelere bağlı olacak şekilde Paris Barış Konferansı'nın öncesinde, yapıldığı dönemde ve sonrasında İngiliz karar alıcılarının Küçük Asya'ya dair (Asia Minor) barış beklentisini hep gündemde tuttuğu görülmektedir. Barış söylemleri

yönünde İngiltere kamuoyunda bir iradenin ortaya çıktığı fark edilmekle birlikte İngiliz kamuoyunda barışın Türkiye açısından, hangi çerçeveler içerisinde gerçekleşebileceğine dair fazlaca görüşe rastlanılmamaktadır. Barışın nasıl yapılandırılacağından ziyade Mezopotamya ve Hindistan bölgesinde baş gösteren huzursuzluk yerine sükûnet ve İngiliz ticari kaygısı temelli açıklamalarla barışın gerekliliği vurgulanmaktadır.

İngiltere'deki aktörlerin Küçük Asya'da barışı gündeme alma ihtiyacı hissetmelerinde hem ekonomik, siyasi ve askeri açıdan İngiliz çıkarlarının hem de Yunanistan'ın Anadolu merkezli askeri sahada uğradığı mağlubiyetin etkili bulunduğu ifade edilebilir. Lordlar Kamarası'nda açık biçimde Yunanistan'ın uğradığı büyük fedakârlıkları telafi edecek bir sonuca varmak için çabalayan İngiliz Başbakanı Lloyd George'in ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un bu kapsamda planlanan ve yapılan görüşmelerde bir sonuç alınmasa dahi barış sonrası ortaya çıkacak yapının kendi lehlerine sonuçlar üretecek tarzda hareket ettiklerinden bahsedilebilir. Ayrıca İngilizler barışla birlikte Anadolu'da ortaya çıkacak iradenin uluslararası sistem içerisinde hangi istikamette politikalar güdeceğini öğrenmek istemiş olabilirler. Nitekim görüşmeler, ileri sürülen görüşler, öğrenilmeye çalışılan karşılıklı fikirler bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu açıdan Paris Konferansı'nın özellikle Ankara hükümeti ile İngiltere arasında bir nevi *kararlılıkların test edildiği* bir zemin içerisinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu test edişte İngiltere karar alıcılarının İzmir, Trakya, Musul ve Boğazlar üzerinde barış sonrası inisiyatif alabilecekleri yapı tesis etme yönlü istek ve beklentileri ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan İngiltere'nin barış sonrası kurgulanacak sistem içerisinde lehlerine politikalar üretmeye kaynaklık edecek biçimde sürekli müdahale edilebilecekleri alanlar üretme gayreti göze çarpmaktadır.

Ulusal var oluş mücadelesi veren Ankara Hükümeti'nin ise Küçük Asya'da barışın hangi şartlarda olacağına dair büyük güçlerin hazırlık yaptığı aşamada meselenin siyasi olarak çözülebileceği ümidi taşıdığından ve Avrupa kamuoyu ve devlet adamlarına beklentilerini aktarabilmek yönündeki gayretinden bahsedilebilir. Ancak Paris Konferansı'nda önce sürpriz mütareke teklifiyle ve ardından büyük güçlerin barış şartlarıyla karşı karşıya kalan Ankara Hükümeti *önce tahliye sonra barış görüşmeleri* biçiminde barış beklentisini ortaya koymuştur. Hâlihazırda Yunan tehdidi ortadayken, kapitülasyonlar, azınlıklar üzerinde Milletler Cemiyeti'nin kontrolü, Boğazlar meselesi ve Trakya sınırı gibi Mîsâk-ı Millî'ye ters bir barışa razı olmayacağını ifade eden Ankara Hükümeti'nin aynı zamanda İzmit'te

bir barış konferansı önermesi sulh kapısını kapatmadığının işareti sayılabilir. Neticede Mustafa Kemal'in Yunanlılar tarafından gerçekleştirilecek ön tahliyede ısrar etmesiyle Şark'ta barışa dair hiçbir şeyin başarılamadığını söyleyen Lloyd George'in ve onun mensubu bulunduğu İngiliz Hükümeti'nin Türkiye ile doğrudan temastan kaçınması birbirine ters düşen politikalar biçiminde değerlendirilebilir. Barış söylemini sürekli gündemde tutarak bir konferansın toplanacağına yönelik ifadeleri dile getiren İngiltere'nin, Yunan ordusuna karşı hazırlık içinde bulunan Türk ordusunun mukavemet gücünü kırmak gibi bir oyun sergilediğinden bahsedilebilir.

Kaynakça

A. Resmi Yayınlar

1. UK Cabinet Papers (İngiltere Kabine Belgeleri)

Cabinet Conclusions 1919 to 1922: Conclusions Of Meetings Of The Cabinet 1922
10 Jan.-29 Mar.; CAB/23/29, Vol. X.

2. Records of the House of Commons (Avam Kamarası Zabıtları)

HC (House of Commons) Deb (Debate) 07 February 1922 (The Full Date) vol
(volume) 150 c (Column) 65.

HC Deb 09 February 1922 vol 150 c453.

HC Deb 09 February 1922 vol 150 c454.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1994.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1996.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1997.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c1999.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c2000.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c2001.

HC Deb 04 August 1922 vol 157 c2002.

3. Records of the House of Lords (Lordlar Kamarası Zabıtları)

HL (House of Lords) Deb (Debate) 07 February 1922 (The Full Date) vol (volume)
49 c (Column) 28.

HL Deb 07 February 1922 vol 49 c29.

HL Deb 07 February 1922 vol 49 c30.
HL Deb 08 February 1922 vol 49 c61.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c985.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c986.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c987.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c988.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c989.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c990.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c991.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c992.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c995.
HL Deb 30 March 1922 vol 49 c1000.

4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtları

TBMM Gizli Celse Zabıtları. 1. Dönem, 3. Cilt, 3. Birleşim, 2. Celse, 06.03.1922.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 2. Celse, 24.03.1922.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 1. Dönem, 2. Cilt, 14. Birleşim, 3. Celse, 24.03.1922.
TBMM Gizli Celse Zabıtları. 1. Dönem, 3. Cilt, 20. Birleşim, 2. Celse, 04.04.1922.
TBMM Zabıt Ceridesi. 1. Dönem, 19. Cilt, 32. Birleşim, 2. Celse, 22.04.1922.
TBMM Zabıt Ceridesi. 1. Dönem, 19. Cilt, 32. Birleşim, 3. Celse, 22.04.1922.

B. Tetkik Eserler

Atatürk, M. K. (2006). *Nutuk 1919-1927*. Yayına Hazırlayan: Z. Korkmaz (Yay. haz.).
Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Gürün, K. (1991). *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
Yayınları.
Sonyel, S. R. (1991). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II*. Ankara: Türk Tarih
Kurumu Yayınları.
Sonyel, S. R. (2012). *Kaygılı Yıllar: Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası
(1918-1923)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şimşir, B. N. (1972). *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*. Milliyet Yayınları.

Temel, M. (1998). Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ve Millî Mücadeleye Bakışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. NO. 1, 120-134.

Tengirşek, Y. K. (1967). *Vatan Hizmetinde*. İstanbul: Bahar Matbaası.

Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.

C. Süreli Yayın Makaleleri;

İngiltere ve Biz. (1922, 8 Mayıs). *Hâkimiyet-i Milliye*. No: 501.

Lord Curzon'un Siyasi Hastalığı. (1922, 24 Mart). *Hâkimiyet-i Milliye*. No: 464.

Mütareke Teklifi. (1922, 26 Mart). *Hâkimiyet-i Milliye*. No: 466.

D. İnternet Kaynakları;

Erişim tarihi: 07.05.2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu#1-cografya>

Erişim Tarihi: 23.08.2021, Lord Privy Seal-GOV.UK (www.gov.uk)

Summary

After the victory in Sakarya, England, which predicted that if a new war broke out with the Turks who were taking the military initiative; the Greece would be harmed, put forward the idea of making peace in the Orient. After the defeat of Sakarya, the Greek side, on the other hand, realized that it was not possible to end the Anatolian issue with war, so they sent the Greek Prime Minister Gounaris and his delegation to European capitals and wanted a solution to the Turkish-Greek war.

England, claiming to be Greece's best friend, has made it accepted that the defense of the Greek argument should be left to England. England also acted to protect its commercial interests in the Middle East and Near East by providing an environment of peace and tranquility in the Orient. In the context of "Oriental Peace"; in the Minutes of the House of Commons; it is understood that the necessity of England to do whatever it can is frequently emphasized. While Britain's work on achieving peace in order to protect its commercial interests in the Middle East and, in particular, its political interests in India, was highlighted in the House of Commons, it was clearly revealed that the ongoing hostilities between Turks and Greeks created a situation against England. However, it is clear that the political solution of the Anatolian issue can only be achieved by the joint decision of the Great Powers. In this respect, England, which took action to end the war between Greece, which exceeded the limits of its financial-physical capabilities during its time in Anatolia, and Turkey, which urgently needed a way out for its future, took steps with the awareness that the solution could only be achieved through cooperation between the Allied Powers. One of these steps was the March 1922 Paris Conference, where the Foreign Ministers of the three Allied States came together. During the period when the Turkish-Greek hostilities pacified, the The Turkish Grand National Assembly (TGNA) government did not ignore the British-based peace discourse, but nevertheless sent Foreign Minister Yusuf Kemal Bey to European capitals such as Paris and London. By behaving like this, the TGNA government wanted to announce the wishes of the Turks to Europe and to create a public opinion politically. However, the actions of the Greeks, who increased their military preparations on the Eskişehir-Afyon-Uşak line, revealed that the Allied Powers did not act according to the

rumors that were put forward in order to settle the "Oriental Question" peacefully. From this point of view, while the Greeks, who seem to want peace, increase their military preparations on the Eskişehir-Afyon-Uşak line, it can be considered "it is unlikely that they will evacuate all of Anatolia and leave occupied Thrace". As a matter of fact, as a result of the armistice proposal in the Paris Conference, England could not offer any assurance to the Turks "with which guarantees Anatolia would be evacuated". For this reason, in case of an armistice, for the TGNA government, which considered the evacuation of the Turkish lands under Greek occupation as a priority issue, the armistice brought forward by England did not provide a guarantee despite the resumption of the war, and could have put the Turkish army in an unfavorable situation. Thus, the TGNA government persistently waited for "Greece to evacuate Anatolia together with the armistice" as an effort to show goodwill for Europe "to establish a peace in the Orient".

The Turkish Grand National Assembly (TGNA) Government, which is aware of the fact that the armistice discourses aim to set a barrier to the independence and energy of the Turks, considered the evacuation of Anatolia together with the armistice as a prerequisite for peace. The Allied Powers, acting with the aim of "maintaining the deadlock situation in Anatolia and stalling the TGNA Government", insisted on "first armistice and then evacuation". For this reason, this situation caused mutual notes to be experienced between them and the TGNA Government.

In addition, although the success of the Sakarya victory lies behind the Allied Powers' reaching an agreement around the main changes they made on the Treaty of Sèvres and submitting the proposals they prepared in this direction to the TGNA Government; The contents presented were far from meeting Turkey's national goals.

While Greece did not accept the evacuation of Anatolia in order to hold on in Thrace, the TGNA government wanted both Anatolia and Thrace to be saved without making concessions from the National Pact. Despite the conditions of the National Pact, British Prime Minister Lloyd George and the British Government to which he is a member; claimed that Mustafa Kemal's insistence on the preliminary evacuation to be carried out by the Greeks caused nothing about peace in the Orient to be achieved. However, the British Government's rejection of Turkey's offer to hold a conference in Izmit can be considered as contradictory policies. It can be said that England, which keeps the peace discourse on the agenda and expresses the statements that a conference will be convened, is playing a game of breaking the strength of the Turkish army, which is preparing against the Greek army. As a result, the so-called peace discourses expired, and Mustafa Kemal, the Head of the TGNA Government, Commander-in-Chief, started the Great Offensive.